

3. Dávky státní sociální podpory, náhradní výživné a dávky pěstounské péče

Systém **státní sociální podpory** (upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů) zabezpečuje adresnou pomoc rodinám s nezaopatřenými dětmi ve stanovených sociálních situacích, na jejichž řešení rodina vlastními silami a prostředky nestačí. Jedná se o různé obtížné životní situace, jako je například nedostatečný příjem, péče o novorozence nebo malé dítě, neúplnost rodiny apod. Systém rovněž finančně přispívá rodinám a jednotlivcům s nízkými příjmy k úhradě nákladů na bydlení. Podle tohoto zákona se poskytují následující dávky:

- **Přídavek na dítě** – Nárok na přídavek na dítě má nezaopatřené dítě⁵, které žije v rodině, jejíž rozhodný příjem nepřesáhne 3,4násobek (do července 2021 2,7násobek) částky životního minima rodiny. Pro nárok na přídavek na dítě se posuzuje celkový příjem rodiny za předchozí kalendářní čtvrtletí, za příjem se považuje i rodičovský příspěvek. Přídavek je vyplácen ve třech výších podle věku nezaopatřeného dítěte a ve dvou výměrách – základní a zvýšené, a to podle druhu příjmu. Ve zvýšené výměře dávka náleží, pokud některá ze společně posuzovaných osob má příjem z výdělečné činnosti nebo z určitých dávek⁶.

Tab. 3.1 Měsíční výše přídavku na dítě v roce 2021

věk nezaopatřeného dítěte	do 30. 6. 2021		od 1. 7. 2021	
	základní výměra	zvýšená výměra	základní výměra	zvýšená výměra
do 6 let	500 Kč	800 Kč	630 Kč	1 130 Kč
od 6 do 15 let	610 Kč	910 Kč	770 Kč	1 270 Kč
od 15 do 26 let	700 Kč	1 000 Kč	880 Kč	1 380 Kč

Zdroj: MPSV

- **Příspěvek na bydlení** – Nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě přihlášen k trvalému pobytu, pokud 30 % (v Praze 35 %) rozhodného příjmu v rodině nestačí k pokrytí nákladů na bydlení a zároveň těchto 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny je nižší než příslušné normativní náklady na bydlení stanovené zákonem. Přitom nárok na dávku nezávisí na tom, zda jde o byt nájemní, družstevní nebo v osobním vlastnictví, či o bydlení v rodinném domě. Splňuje-li podmínky nároku na příspěvek na bydlení více osob, náleží příspěvek na bydlení jen jednou.
- **Rodičovský příspěvek** – Nárok na rodičovský příspěvek má rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, a to až do vyčerpání celkové částky 300 000 Kč⁷, nebo 450 000 Kč, pokud jsou nejmladšími dětmi v rodině dvojčata nebo víceročata; nejdéle do čtyř let věku dítěte. Příjem rodiče není sledován. Podmínka osobní celodenní péče se považuje za splněnou i v případech, kdy rodič zajistí péči o dítě jinou zletilou osobou v době, kdy je výdělečně činný nebo studuje.

⁵ Definice nezaopatřeného dítěte viz <https://www.uradprace.cz/web/cz/pridavek-na-dite>

⁶ Z dávek nemocenského pojištění, z dávek důchodového pojištění, z podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci, příspěvku na péči o osobu do 18 let věku, nebo z rodičovského příspěvku, pokud je poskytován po vyčerpání peněžité pomoci mateřství.

⁷ Do konce roku 2019 se jednalo o částku 220 000 Kč, respektive 330 000 Kč v případě víceročat.

- **Porodné** – Nárok na porodné má pouze rodina, jejíž příjem v předchozím kalendářním čtvrtletí nepřesáhl 2,7násobek životního minima. Porodné je jednorázová dávka a činí 13 000 Kč na první živě narozené dítě a 10 000 Kč na druhé živě narozené dítě.
- **Pohřebné** – Nárok na pohřebné má osoba, která vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti, nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte, a to za podmínky, že zemřelá osoba měla ke dni úmrtí trvalý pobyt na území České republiky. Výše pohřebného je stanovena pevnou částkou, a to ve výši 5 000 Kč. Příjem rodiny se netestuje.

Další dávka, která nespadá přímo mezi dávky státní sociální podpory, ale řadíme ji také do této kapitoly, neboť tematicky spadá do skupiny tzv. „rodinných dávek“, je náhradní výživné.

- **Náhradní výživné** – Dávka byla zavedena od 1. července 2021; jedná o se dávku, která má po přechodnou dobu finančně podpořit nezaopatřené děti v situaci, kdy má rodič (dlužník) z rozhodnutí soudu platit výživné, ale svou vyživovací povinnost neplní (výživné neplatí vůbec, nebo v nižší částce). Více viz zákon č. 588/2020 Sb. o náhradním výživném pro nezaopatřené dítě a o změně některých souvisejících zákonů.

Od roku 2008 došlo k podstatným změnám v konstrukci většiny dávek státní sociální podpory a pěstounské péče. Prostřednictvím další legislativní úpravy účinné od počátku roku 2011 došlo ke zkrácení termínu pro volbu varianty čerpání u rodičovského příspěvku, u sociálního příplatku byl omezen nárok na tuto dávku, a to pouze na rodiny s osobou se zdravotním postižením, z porodného se nově stala příjmově testovaná dávka. K dalším významným změnám v systému dávek státní sociální podpory došlo v rámci sociální reformy od roku 2012, kdy byl zrušen sociální příplatek a nově upraven nárok na rodičovský příspěvek. Rodiče nyní mohou pružně volit délku jeho pobírání i výši podle aktuální sociální situace rodiny. Od 1. ledna 2020 došlo ke zvýšení celkové částky rodičovského příspěvku. Od 1. července 2021 došlo ke zvýšení přídatku na dítě.

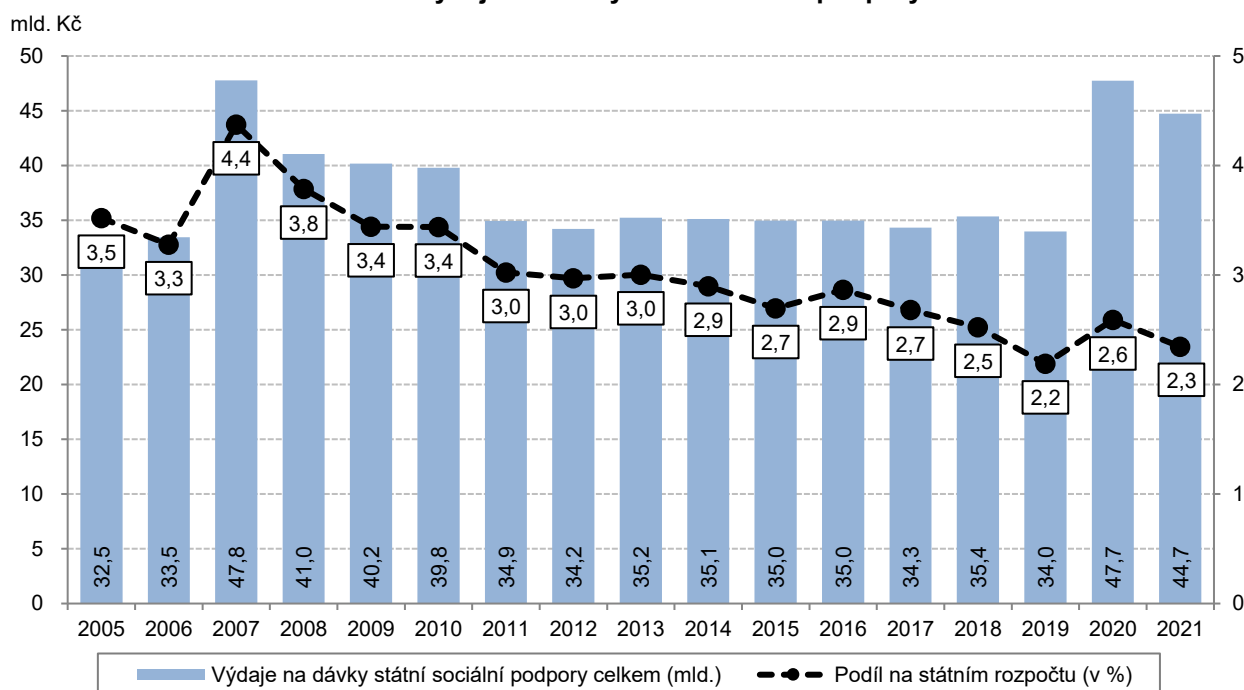

Dávky státní sociální podpory v roce 2021

Výdaje na dávky státní sociální podpory se od roku 2011 až do roku 2019 pohybovaly okolo hodnoty 35 mld. Kč ročně. V roce 2020 skokově vzrostly (na 47,7 mld. Kč) v souvislosti se zvýšením celkové částky rodičovského příspěvku. V roce 2021 bylo vydáno na dávky státní sociální podpory celkem 44,7 mld. Kč, což představovalo 2,3 % státního rozpočtu. Na nově zavedené náhradní výživné bylo vydáno 36 mil Kč.

V roce 2021 bylo vyplaceno 8,2 mil. dávek státní sociální podpory, což je téměř o 208 tis. dávek méně než v předchozím roce. Ze všech vyplacených dávek státní sociální podpory představovaly rodičovské příspěvky 44 %, přídavky na děti 34 % a příspěvky na bydlení 22 %. Porodné bylo vyplaceno v 8,4 tisících a pohřebné ve 2,7 tisících případech. Vzhledem k tomu, že přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a rodičovský příspěvek jsou dávky opakující se (v každém měsíci, kdy je na dávku nárok), je vhodné použít průměrný měsíční počet vyplacených dávek pro lepší představu, kolika osob se daná dávka týká. V roce 2021 bylo v průměru 233 tisíc dětí, na které čerpali rodiče přídavek na dítě. V průměru bylo 37 % přídavků na dítě vypláceno v základní výměře a 63 % ve zvýšené výměře. Téměř polovina dětí byla ve věku mezi 6 a 15 lety, 31 % mladší 6 let a 21 % mezi 15 a 26 lety. Příspěvek na bydlení dostávalo 146 tisíc osob (za jednu domácnost může čerpat příspěvek pouze jedna osoba). Rodičovský příspěvek pobíralo v průměru téměř 298 tisíc osob, z čehož bylo 292 tisíc žen a 5 tisíc mužů.

Graf 3.1 Výdaje na dávky státní sociální podpory

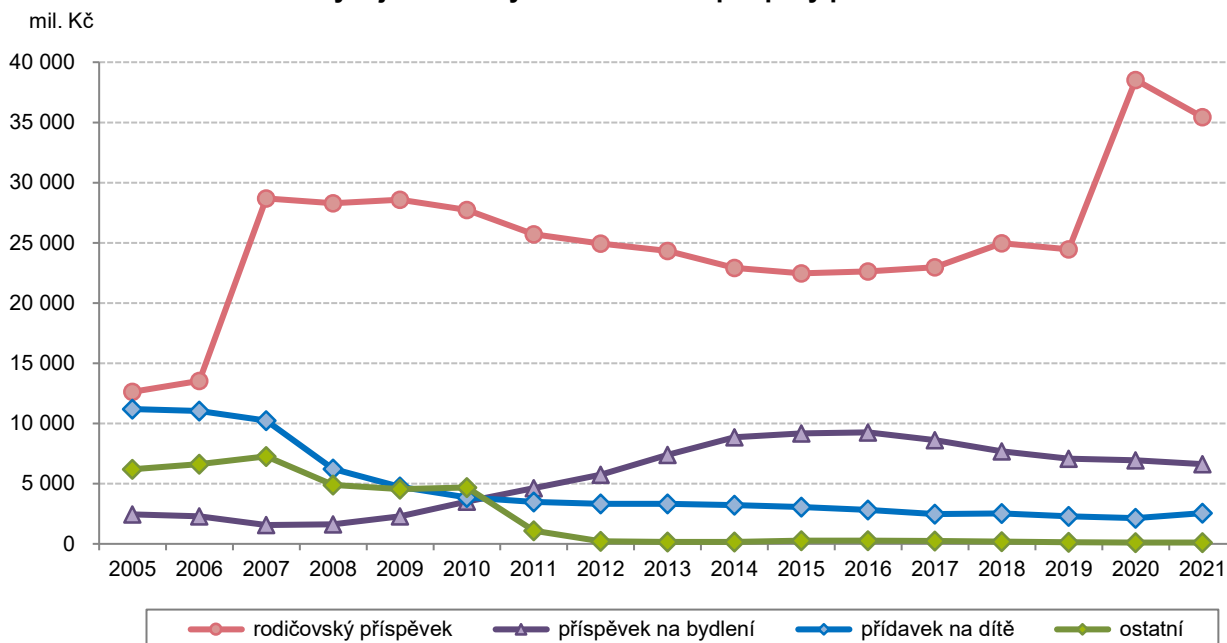
Zdroj dat: MPSV, MF, státní závěrečný účet

Nejvyšší částky na dávky státní sociální podpory v přepočtu na jednoho obyvatele byly vydány v Moravskoslezském a Ústeckém kraji, kde dosáhly přes 4 600 Kč na jednoho obyvatele za rok. To bylo dáno zejména hodnotou výdajů na příspěvek na bydlení, který zde byl v přepočtu na počet obyvatel nejvyšší v celé České republice.

Nejvíce příjemců příspěvků na bydlení, v přepočtu na počet obyvatel daného okresu, bylo v prosinci roku 2021 v okrese Karviná a Ostrava-město a Most. Počet příjemců příspěvků na bydlení zde přesahoval 30 osob na 1 000 obyvatel daného okresu, v Karviné to bylo 45. Nejvíce příjemců přídavku na dítě (více než 45 na 1 000 obyvatel daného okresu) bylo v okrese Most, Bruntál, Ostrava-město.

Relativně nejvíce příjemců rodičovského příspěvku bylo v roce 2021 v okrese Brno-venkov, Praha-východ, Vyškov, Praha-západ, Žďár nad Sázavou, Kolín a České Budějovice (přes 29 osob na 1 000 obyvatel daného okresu).

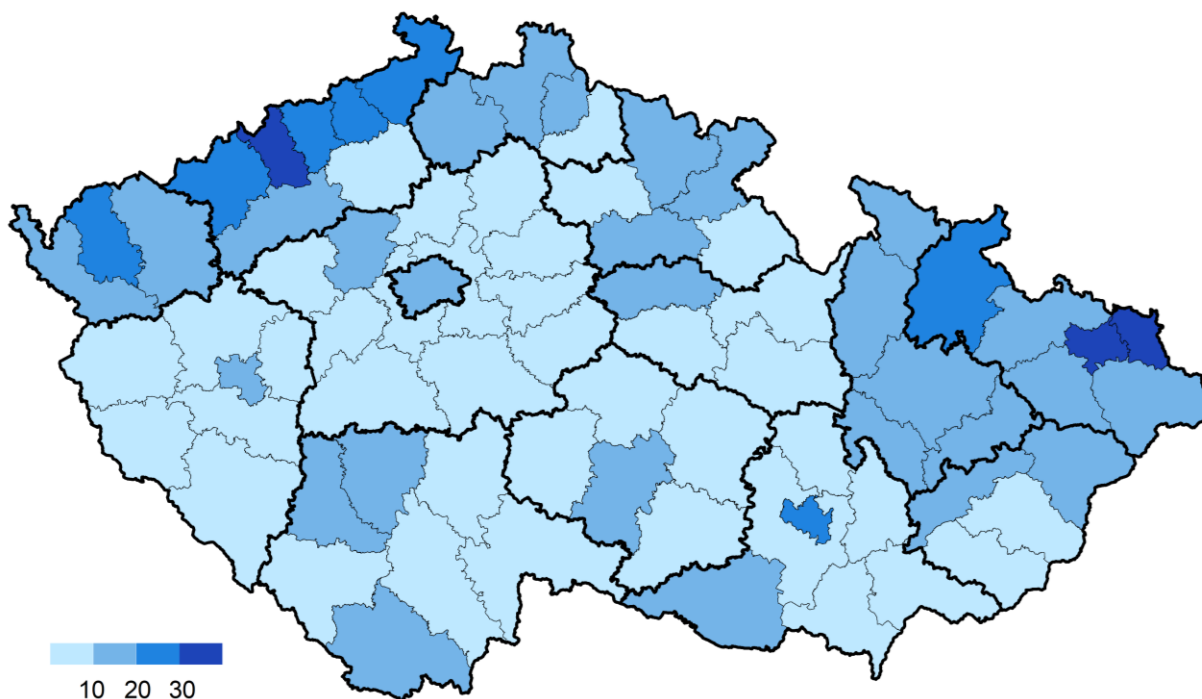
Graf 3.2 Výdaje na dávky státní sociální podpory podle druhů dávek

Zdroj dat: MPSV

Víceméně stabilní, na úrovni 1,8 %, zůstává podíl mužů mezi příjemci rodičovského příspěvku. V rámci krajů je nejvyšší zastoupení mužů mezi příjemci rodičovského příspěvku v Hlavním městě Praze (3,2 %) a Karlovarském kraji (2 %), nejnižší naopak v kraji Zlínském (1,2 %). Co se týče rozložení příjemců rodičovského příspěvku dle věku, mezi muži je častější zastoupení věkové skupiny nad 35 let než mezi ženami (58 % vs. 35 %). Ženy s rodičovským příspěvkem jsou nejčastěji ve věku mezi 25 a 35 lety (57 %). Věkové rozložení se liší také podle krajů. Nejvyšší podíl příjemkyň rodičovského příspěvku ve věku 35 a více let bylo v Praze (47 %), naopak nejvíce nejmladších příjemkyň ve věku do 24 let bylo v Ústeckém a Karlovarském kraji (15, respektive 13 %).

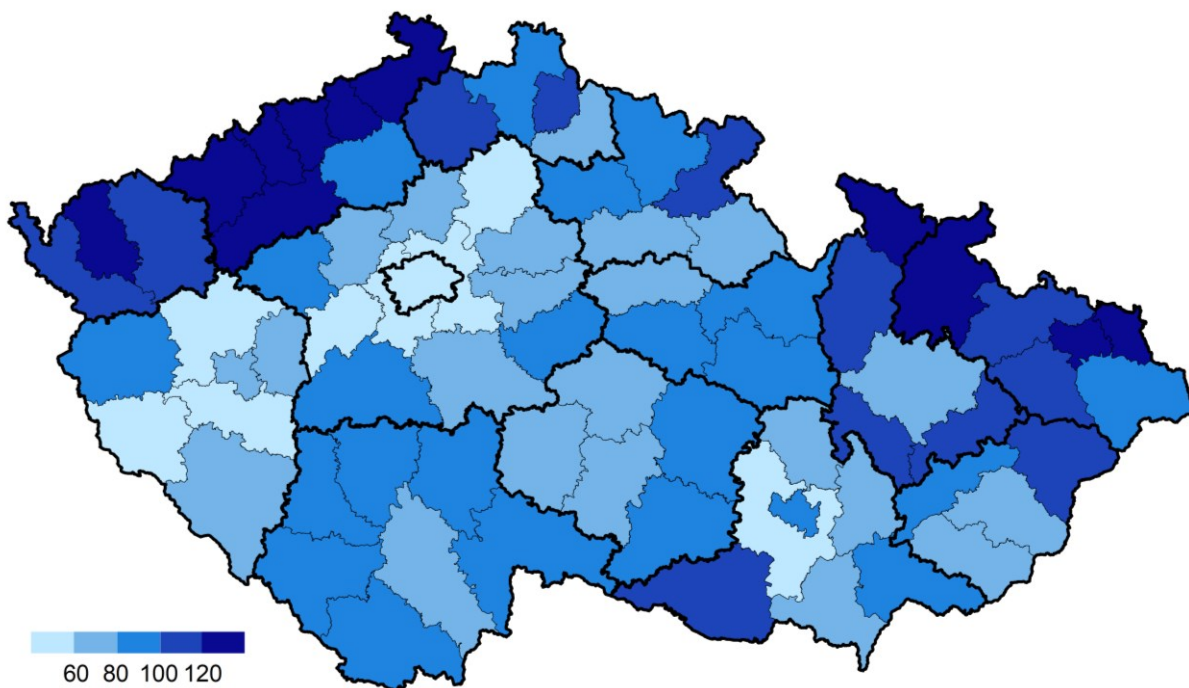
Obr. 3.1 Příjemci příspěvku na bydlení na 1 000 obyvatel daného okresu v prosinci 2021

Zdroj dat: MPSV

Obr. 3.2 Příjemci přídatku na dítě na 1 000 osob ve věku 0–26 let daného okresu v prosinci 2021

Zdroj dat: MPSV

Dávky pěstounské péče

Dávky **pěstounské péče**, které spadaly do konce roku 2012 mezi dávky státní sociální podpory (upraveny zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře), jsou od roku 2013 obsaženy v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Pěstounská péče je dítěti poskytována osobou v evidenci (osobou vedenou v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu), nebo osobou pečující (zejména pěstoun, nikoli však na přechodnou dobu, nebo poručník). Od roku 2013 také došlo ke zvýšení částek odměny pěstouna a příspěvku na úhradu potřeb dítěte a byl zaveden příspěvek při ukončení pěstounské péče a rozšířen nárok na příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla. V roce 2021 se poskytovaly tyto dávky pěstounské péče:

- **Příspěvek na úhradu potřeb dítěte** – Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče (do péče osoby pečující či osoby v evidenci). Nárok je zachován i po dosažení zletilosti dítěte, jde-li o nezaopatřené dítě, které trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla do dosažení jeho zletilosti osobou pečující. Přídatek je vyplácen ve čtyřech výších podle věku nezaopatřeného dítěte. Je-li dítě osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby, je výše příspěvku ve vazbě na věk a stupeň závislosti.
- **Odměna pěstouna** – Nárok na odměnu pěstouna má osoba pečující a osoba v evidenci. Osobou pečující nebo osobou v evidenci mohou být oba manželé nebo dva poručníci, odměna pěstouna však náleží pouze jednomu z nich. Výše odměny pěstouna je stanovena podle počtu dětí, o které je pečováno, podle toho, zda je dítě osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby, či zda se jedná o osobu vedenou v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu. Odměna pěstouna je považována za příjem ze závislé činnosti, podléhá tedy zdanění a pojistným odvodům.
- **Příspěvek při převzetí dítěte** – Příspěvek při převzetí dítěte se vyplácí osobě pečující, která převzala dítě do pěstounské péče, a je vyplácen jednorázově. Přídatek je vyplácen ve třech výších podle věku dítěte. Příspěvek nenáleží osobě v evidenci při svěřením dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu.

- **Příspěvek na zakoupení motorového vozidla** – Na příspěvek má nárok osoba pečující, která má v pěstounské péči nejméně 3 děti nebo má nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o 3 děti včetně zletilých nezaopatřených dětí, jež zakládají osobě pečující nárok na odměnu pěstouna, pokud zakoupila osobní motorové vozidlo nebo zajistila jeho nezbytnou celkovou opravu. Výše příspěvku na zakoupení motorového vozidla činí 70 % pořizovací ceny motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy, nejvýše však 100 000 Kč. Příspěvek nenáleží osobě v evidenci při svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu.
- **Příspěvek při ukončení pěstounské péče** – Nárok na příspěvek při ukončení pěstounské péče má fyzická osoba, která byla ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči (nehlédě na to, zda v péči osoby pečující, nebo osoby v evidenci), a to ke dni zániku nároku této osoby na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Příspěvek je vyplácen jednorázově ve výši 25 000 Kč a každé osobě náleží jen jednou.

Tab. 3.2 Měsíční výše příspěvků pěstounské péče v roce 2021

Věk dítěte	Příspěvek při převzetí dítěte	Příspěvek na úhradu potřeb dítěte*	Odměna pěstouna	
do 6 let	8 000 Kč	4 950 Kč	Péče o 1 dítě	12 000 Kč
od 6 do 12 let	9 000 Kč	6 105 Kč	Péče o 2 děti	18 000 Kč
od 12 do 18 let	10 000 Kč	6 985 Kč	Péče alespoň o 3 děti	30 000 Kč
od 18 do 26 let	-	7 260 Kč	Péče alespoň o 1 dítě, které je osobou závislou na pomoci ⁸	
			Osoba v evidenci (pěstoun na přechodnou dobu) ⁹	20 000 Kč

* Je-li dítě osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby, je výše příspěvku vyšší.

Zdroj: Úřad práce ČR

Výdaje na dávky pěstounské péče se výrazně zvýšily od roku 2013, kdy došlo ke změnám v právní úpravě těchto dávek. Výdaje na odměny pěstounům, které dříve představovaly necelou polovinu celkových výdajů na dávky pěstounské péče, v současné době tvoří 67 % celkových výdajů. Celkové výdaje na dávky pěstounské péče dosáhly v roce 2021 hodnoty 4 miliard Kč, po meziročním nárůstu o 2,8 %. Výdaje na odměny pěstounů vzrostly na 2,75 mld. Kč (meziročně o 85 mil. Kč). Výdaje na příspěvek na úhradu potřeb dítěte představovaly 1,3 mld. Kč, celkem 32 % z celkových výdajů na dávky pěstounské péče. Příspěvek při převzetí dítěte a při ukončení pěstounské péče spolu s příspěvkem na zakoupení motorového vozidla tvořily zbylých 1,2 % celkových výdajů na dávky pěstounské péče, celkem 49 mil. Kč.

Počet dětí v náhradní rodinné péči (zahrnuje pěstounskou péči, osobní péči poručníka, péči jiné fyzické osoby) dosahoval na konci roku 2021 celkem 20 659 dětí, výdaje na dávky pěstounské péče v přepočtu na jedno dítě v náhradní rodinné péči představovaly 198 tisíc Kč.

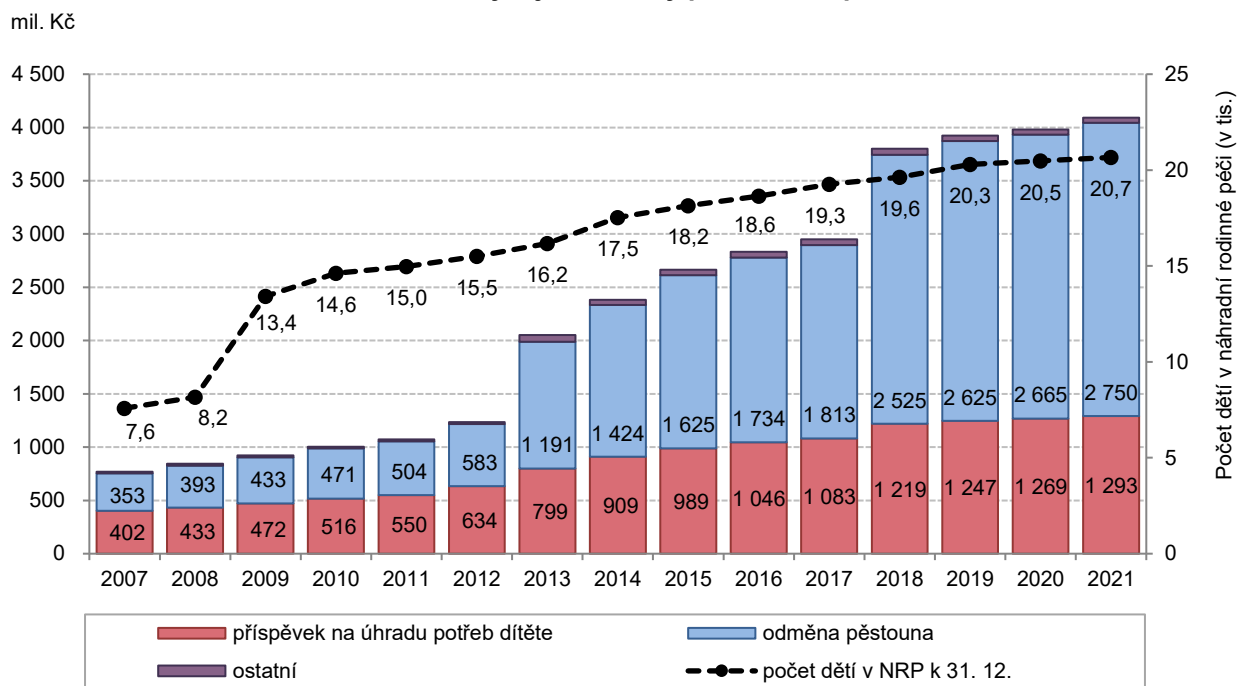
Výrazně nejvyšší výdaje na dávky pěstounské péče byly již tradičně v Moravskoslezském kraji. Sociální odbory v tomto kraji evidují 17,5 % ze všech dětí v náhradní rodinné péči v republice (absolutně 3,6 tisíce dětí), druhé nejvyšší zastoupení dětí v náhradní rodinné péči je v Ústeckém kraji, 13,5 % (2,8 tisíce dětí). Relativní zastoupení dětí v náhradní rodinné péči (počet dětí v náhradní rodinné péči na 1 000 obyvatel daného kraje) bylo v roce 2021 nejvyšší v Ústeckém, Karlovarském a Moravskoslezském kraji.

⁸ ve stupni II (středně těžká závislost), ve stupni III (těžké závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost)

⁹ i v případě, že zrovna nepečuje o žádné dítě

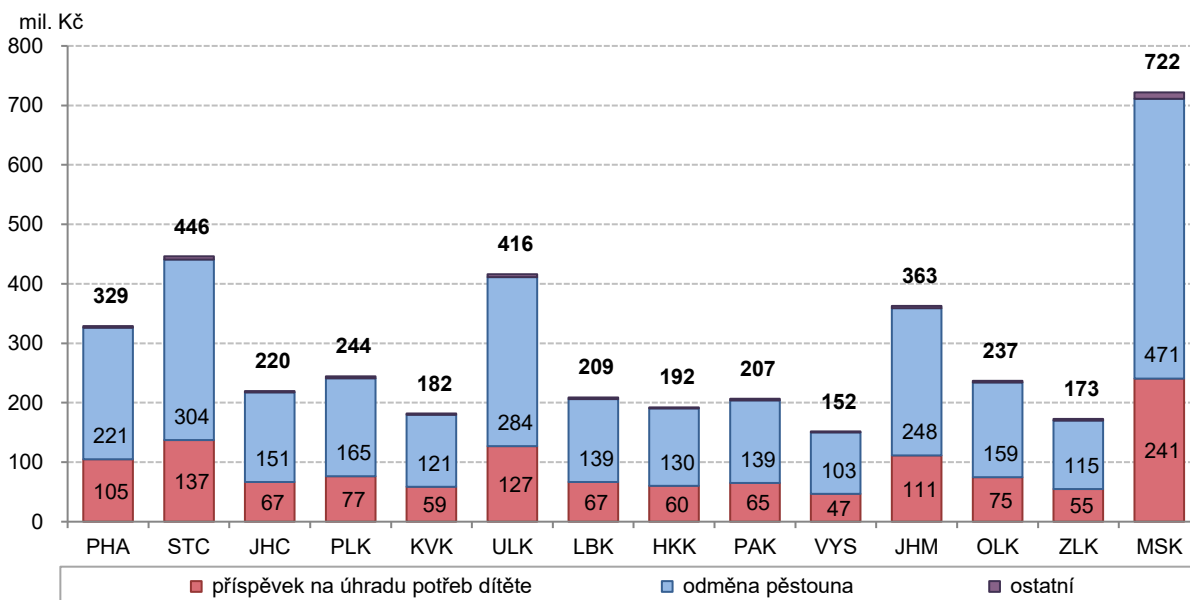

Graf 3.3 Výdaje na dávky péstounské péče

Pozn.: NRP = náhradní rodinná péče, zahrnuje péstounskou péči, osobní péči poručníka a péči jiné fyzické osoby
Zdroj dat: MPSV

Graf 3.4 Výdaje na dávky péstounské péče podle krajů v roce 2021

Zdroj dat: MPSV

Další informace o dávkách státní sociální podpory a péstounské péče jsou dostupné na internetových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV) <https://www.mpsv.cz/web/cz/statni-socialni-podpora> a na internetových stránkách Úřadu práce ČR <https://www.uradprace.cz/davky-pestounske-pece>.